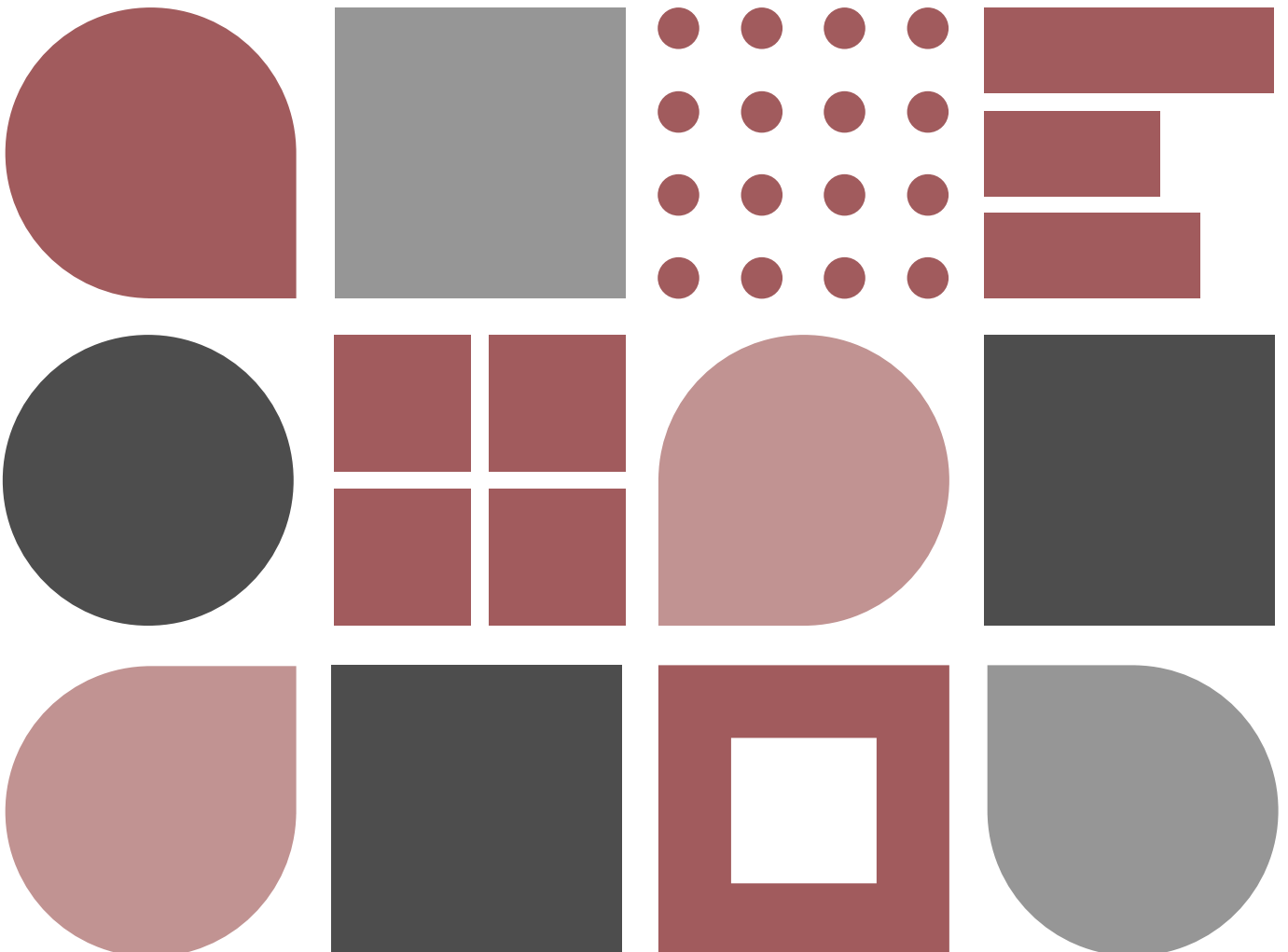

Vilka löner och arbetstider kan man försörja sig på?

En studie av löner, löneinkomster och arbetstider i detaljhandeln

Vilka löner och arbetstider kan man försörja sig på? En studie av löner, löneinkomster och arbetstider i detaljhandeln.

Detta är en rapport i Handels rapportserie för fördjupade studier och analyser om branschen, arbetsmarknaden och samhället. Rapporterna i denna serie är självständiga produkter från Handels utredningsgrupp som vänder sig till fackliga och politiska beslutsfattare, forskare, journalister samt intresserade medlemmar som har intresse av grundliga studier om handelns bransch och arbetsmarknad. Denna rapport är skriven av Stefan Carlén, chefsekonom och utredningschef på Handelsanställdas förbund.

ISBN 978-91-984879-8-5

© Handelsanställdas förbund

Handels rapporter 2019:5

VID CITAT:

Carlén, S, Vilka löner och arbetstider kan man försörja sig på? En studie av löner, löneinkomster och arbetstider i detaljhandeln, Handels rapporter 2019:5.

TIDIGARE RAPPORTER I SERIEN

Palmgren, O, Bakom lacken. Ekonomisk utveckling och arbetskraftsinvandring i skönhetsbranschen. Handels rapporter 2019:4.

Carlén S, Bardh P & Palmetzhofer L, Handels syn på lönebildningen, Handels rapporter 2019:3.

Carlén, S & Rosenström, M, Hur har handelns vinster och lönsamhet påverkats av strukturomvandlingen, Handels rapporter 2019:2

Uppenberg, C, Ensam på jobbet. Utbredning och konsekvenser av ensamarbetet i handeln, Handels rapporter 2019:1.

Carlén, S, Musik i butik. En studie av hur musik påverkar handelsanställdas arbetsmiljö, Handels rapporter 2018:4.

Berggren, C, En kompetent handel. Omställning och kompetensförsörjning i handeln, Handels rapporter 2018:3.

Carlén, S & Rosenström, M, Hur påverkar digitaliseringen framtida sysselsättning och kompetensbehov i Handeln? Handels rapporter 2018:2.

Rosenström, M, Ekobrottslighet i Handeln. En genomgång och analys av brott som drabbar välfärdssamhället, Handels rapporter 2018:1.

Rosenström, M, E-handel över gränserna. Internationaliseringens konsekvenser för den svenska handelssektorn, Handels rapporter 2017:2.

Carlén, S & Rosenström, M, Hur lönsam är handeln. En analys av lönsamhetsutvecklingen inom handeln, Handels rapporter 2017:1.

Rosenström, M, Bakom paketen. Arbetsituation och hälsa bland anställda inom e-handeln, Handels rapporter dec 2016.

Strömbäck, A, Man får lära sig leva på det man har. En kartläggning av handelsanställdas pensionärer, Handels rapporter nov 2016.

Carlén, S, Stöld och snatteri. Hur ser handelsanställda på stölder och snatterier i butiker? Handels rapporter okt 2016.

Berggren, C, Hur mår handeln? Om den psykosociala arbetsmiljön i detalj- och partihandeln, Handels rapporter okt 2016.

Rosenström, M, Tar e-handeln över? En analys och prognos för svensk detaljhandel, Handels rapporter sep 2016.

För fler rapporter från tidigare år se www.handels.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1. Introduktion till skillnaden mellan lön och löneinkomst	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och metoder	5
2. Löner, arbetstider och månadsinkomster i detaljhandeln	7
2.1 Timlön, faktiskt arbetad tid och kontrakterad	7
2.2 Faktisk löne- och ob-inkomst i olika åldersgrupper	8
2.3 Ett vanligt misstag vid beskrivning av löneläget i detaljhandeln.....	10
3. Löner och inkomster för tre grupper av anställda	12
3.1 Anställningstidskontraktens förändring och struktur.....	12
3.2 Anställda på heltider och nära heltider – över 35 timmar per vecka	13
3.3 Anställda på arbetstidskontrakt mellan 20–34 timmar per vecka.....	14
3.4 Anställda på korta deltider mellan 1–19 timmar per vecka	15
3.5 Låga löneinkomster och fattigdom	17
4. Avslutande diskussion	18
4.1 Korta arbetstider ger låga inkomster bland en majoritet av anställda	18
4.2 Bransch- och samhällspolitiska överväganden.....	18
Bilaga 1	19
Referenser	20

Sammanfattning

För att kunna jämföra lönelägen mellan olika avtal används vanligen tekniken att räkna om löner till månadslöner motsvarande en heltid. För detaljhandeln där deltidsanställningar är vanliga ger det en missvisande bild av hur de verkliga löneinkomsterna ser ut. Genom att räkna om både timlön och ob-ersättning till heltidsmått framställs lönerna som mycket höga. Metoden kritiseras i denna rapport för att den är vilseledande och ibland används i syfte att framställa detaljhandelns lönestruktur som konstig och sammanpressad.

Uppräknat till heltid var den genomsnittliga lönen 2018 i detaljhandeln 24 800 kr. Men om hänsyn tas till arbetstiden var den faktiska löneinkomsten betydligt lägre, 16 900 kr.

Utöver löneinkomster finns också ob-ersättning, vilket 81 procent av alla anställda hade. Ser vi till dem som har ob-ersättning och kategoriserar anställda beroende på deras arbetstidskontrakt får vi fram stora skillnader i inkomster beroende på den kontrakterade arbetstiden. De som har heltider utgör 33 procent och bland dessa är löneinkomsterna i genomsnitt 25 300 kr och med ob-ersättning når de upp till 28 200 kr. En andra grupp har arbetstider mellan 20–34 timmar och har en genomsnittlig löneinkomst på 17 100, med ob-ersättning kommer inkomsten upp till 20 400 kr. En tredje grupp med korta deltider 1–19 timmar får 4 800 kr och med ob-ersättning 7 600 kr. I denna grupp ”jagas timmar” och med den mertiden blir den genomsnittliga löneinkomsten högre, 8 600 kr och med ob-ersättning 11 400 kr.

Om vi bara ser till frågan om man kan leva på sin lön och relaterar löneinkomster till fattigdomsgränsen så ligger många under den. För gruppen med korta deltider handlar det om nästan alla anställda, men för heltiderna nästan inga. I gruppen som har kontrakt mellan 20–34 timmar hamnar 33 procent under fattigdomsgränsen, men om ob-ersättningen räknas med sjunker andelen till 15 procent.

I en avslutande diskussion konstateras att frågor om ökade arbetstider, trygga anställningar och löner hänger ihop och att dessa måste prioriteras av branschens aktörer. Andelen heltider har sedan 1990 minskat från 44 procent till 33 procent, medan andelen korta deltider har ökat från 17 procent till 27 procent. Handeln riskerar att få alltför oattraktiva arbetsplatser och därmed få svårt att i framtiden rekrytera personal.

1. Introduktion till skillnaden mellan lön och löneinkomst

1.1 Bakgrund

Det förekommer ibland en del uppgifter om löner för detaljhandelsanställda som förvisso kan vara sanna, men i praktiken är så missvisande att det ger en felaktig bild av lönestrukturen i handeln. Ett exempel på detta kan vi hämta från en artikel i Svenskt Näringslivs nättidning Arbetsmarknadsnytt. I denna framställs det som att detaljhandeln har en sammanpressad och underlig lönestruktur. Timlönen för en utbildad 18-åring sägs vara högre än medianlönen inom detaljhandeln.¹ Det ger onekligen en bild av en konstig lönestruktur, men kan den vara sann?

En faktakoll i den partsgemensamma lönestatistiken för 2018 visar att den genomsnittliga timlönen för en 18-åring är 126,04 kr per timme, medan genomsnittslönen för alla är 149,54 kr per timme. Hur kan man då komma fram till att 18-åringen tjänar mer?

Metoden som används är att även ta med ob-ersättningen och sedan räkna ut vad den blir per total arbetad timme. I så fall kommer 18-åringen upp till 181,94 kr vilket med denna metod helt korrekt är högre än genomsnittet som inklusive ob är 174,58 kr. Men ger detta verkligen en rättvisande bild av lönestrukturen?

Nej, och det har att göra med de specifika relationerna mellan lön och arbetstider i denna bransch. Låt oss komplettera ovanstående uppgifter med hela scenariot. För att tydliggöra detta tar vi till ett exempel. Säg att en 18-åring tjänar 130 kr/tim men jobbar endast två timmar under en månad – mellan 11–13 en lördag – varav en timme då är med 100 procent ob. I så fall får denne 18-åring ut 260 kr i lön plus ytterligare 130 kr i ob, dvs totalt 390 kr. Inte mycket kan tyckas för en månadsinkomst. Men genom att ta hela summan 390 kr och dela med två (timmar) får man fram en timlön på hela 195 kr.

Om vi vände oss till fakta så visar det att en genomsnittlig 18-åring i detaljhandeln 2018 jobbade 7 timmar per vecka, vilket är 32 timmar i månaden. Den genomsnittliga löneinkomsten för hela månaden inklusive ob var 5 811 kr varav 1 725 är ob-ersättning. Det är faktiskt de lägsta löneinkomsterna och de lägsta ob-inkomsterna av alla åldrar mellan 18–64 år. Men den bild man får av lönestrukturen i ovan nämnda artikel är inte detta – att 18-åringar tjänar minst i lön och ob utan tvärtom att 18-åringar är de som tjänar mest.

1.2 Syfte och metoder

För att få en korrekt bild av lönestrukturen i handeln är det nödvändigt att ha kunskaper om skillnader mellan lön och löneinkomster. Men också att ha förståelse för svårigheten att korrekt översätta villkor från branscher som i huvudsak har fasta heltidsanställningar till branscher där deltid och visstider är mer vanliga.

Ett syfte med denna rapport är därför folkbildande. Genom att utgå från fakta och kartlägga och analysera hur såväl löner som faktiska löneinkomster ser ut i detaljhandeln är förhoppningen att många missförstånd kan redas ut.

Det är nämligen stor skillnad på ”lön” och ”inkomst av lön”. Det beror på att tjänstgöringsgrad/arbets-tid påverkar löneinkomsten. Inte minst inom detaljhandeln där 2019 hela 69 procent har deltid blir det stora skillnader (SCB, AKU). En timlön på säg 150 kr kan räknas upp på heltid (divisor 166) och blir då

¹Arbetsmarknadsnytt, ”Handelns ingångslöner stänger ute nyanlända, 2016-10-11, tillgänglig på: <http://arbetsmarknadsnytt.se/handelns-ingangsloner-stanger-ute-nyanlandal>, läst 20170204.

24 900 kr. Det är användbart för att jämföra mellan olika branscher. Men det säger inget om den faktiska löneinkomsten. Om man bara arbetar 75 procent eller 30 timmar (av en normal 40-timmarsvecka) blir den faktiska löneinkomsten 18 675 kr.

Inom handeln finns också som vi visat ob-tillägg. Detta är ingen lön utan ersättning för sämre arbetsförhållanden, en kompensation för att man jobbar sena kvällar och helger. Däremot är tillägget sett över en månad en inkomst som är betydelsefull för de som har lägre löneinkomster. Inom detaljhandeln har 81 procent fått ut någon form av ob-ersättning, medan 19 procent inte har det. Då villkoren kan variera något för dessa grupper så kommer vi i denna rapport att redovisa dessa separat.

Underlaget för denna faktagenomlysning är den partsgemensamma lönestatistiken för 2018. Parterna inom handeln – Handels och Svensk Handel – har gett Svenskt Näringsliv uppdraget att i september varje år samla in statistiken. Det är en individstatistik som är uppdelad på avtalsområden och som används som underlag för förhandlingar. Den är användbar också inom andra områden då den innehåller uppgifter om lönekomponenter, arbetstider, yrkeskoder, kön och åldrar. En fördel med detta material är att det kan kontrolleras av både fack och arbetsgivare.

Lönestatistik samlas in vid samma tidpunkt för hela den privata arbetsmarknaden. Denna statistik ligger till grund för SCB:s strukturlönestatistik. En viktig skillnad mellan löne- och arbetstidsstatistik som vi har för avtalsområdet detaljhandel, mot den som finns för arbetare är att denna innehåller endast de företag som har kollektivavtal mellan Handels och Svensk Handel. Förvisso är det en stor majoritet av alla individer, men anställda på hängavtal, andra detaljhandelsavtal som kollektivavtalslösa företag finns inte med. Då vi kan anta att villkoren är bättre för de som har kollektivavtal mellan parter kan andelen deltider förväntas vara något lägre än i den statistik som SCB redovisar.

I lönestatistiken finns data för kontrakterad arbetstid och faktiskt arbetad tid i månaden. I denna rapport kommer vi att använda båda eftersom branscher med många deltider är svåra att jämföra med branscher där heltid är norm. Den faktiskt arbetade tiden kan skilja sig från den kontrakterade. Dels finns – oftast bland de som har lägre arbetstidsmått – ett jagande av extra timmar och mertid vilket tenderar att dra upp den faktiska arbetstiden över anställningskontrakten. Dels finns olika skäl till frånvaro (sjukdom, delvis föräldraledighet, semester mm) som gör att själva arbetstiden kan bli mindre än kontrakterad. Det sistnämnda är vanligen mer förekommande för de med högre arbetstidsmått. I samband med kartläggningen i rapporten kommer dessa metodologiska skillnader mellan olika grupper att utvecklas mer.

2. Löner, arbetstider och månadsinkomster i detaljhandeln

2.1 Timlön, faktiskt arbetad tid och kontrakterad tid

I lönestatistiken får man fram de faktiska lönerna i form av timlöner. Den genomsnittliga lönen för anställda som är 18–24 år är exempelvis 135,08, medan de som är över 45 ligger ca 25–26 kronor högre per timme. Genomsnittet för hela området är 149,54 kr per timme. Om man tänker sig att någon skulle arbeta heltid med den lönen så skulle man räkna upp det med heltidsdivisorn, vilken är 166. Lönen blir då 24 824 (140,54 x 166). Denna fiktiva lön brukar användas för att jämföra med andra områden och används ofta i förhandlingsjämförelser, men även i redovisning av löner. Det kan dock missuppfattas som om det vore den faktiska löneinkomst som de anställda får. Men det är alltså inte korrekt eftersom den arbetade tiden är avgörande för hur stora inkomster man kan få.

**Genomsnittliga timlöner och uppräknade heltidslöner
Detaljhandeln 2018**

Ålder	Timlön	Uppräknad till heltid
18–24 år	135,58	22 506
25–34 år	148,73	24 689
35–44 år	157,74	26 185
45–54 år	161,40	26 792
55–64 år	160,65	26 668
Medel	149,54	24 824

Utöver lönen är nämligen den arbetstid man har helt grundläggande för vilken inkomst man får. I lönestatistiken finns den faktiskt arbetade tiden registrerad, men det finns också en kontrakterad eller överenskommen arbetstid.

Arbetstiden i detaljhandeln för heltid är 38,25 timmar i genomsnitt per vecka då arbetstiden reduceras med helgdagar, och detta motsvarar 40 timmar per helgfri vecka. Om vi ser till samtliga anställda är den genomsnittliga kontrakterade arbetstiden 26 timmar per vecka medan medianen är 30 timmar per vecka. Det faktum att medianen är högre visar att hälften har 30 timmar eller mer, men att det finns en stor grupp som har lägre arbetstidskontrakt som drar ner genomsnittet. Om vi ser till alla anställda så blir den genomsnittliga löneinkomsten (exkl ob) 16 900 kr givet att arbetstiden är 26 timmar.

Kontrakterad arbetstid i olika åldersgrupper Detaljhandelsavtalet 2018

	Har registrerad ob-inkomst		Har ej registrerad ob-inkomst		Total	
	Medel	Median	Medel	Median	Medel	Median
18–24 år	20,11	20,00	25,51	32,00	20,72	20,00
25–34 år	25,61	29,00	31,92	38,25	26,75	30,00
35–44 år	29,38	31,00	33,62	38,25	30,46	33,00
45–54 år	30,16	32,00	33,75	38,25	31,18	35,00
55–64 år	29,34	31,00	32,19	38,25	30,22	33,00
Total	24,78	28,00	31,33	38,25	26,03	30,00

Vi ser dock att det finns stora skillnader i kontrakterad arbetstid mellan de som har en registrerad ob-inkomst och de som inte har det. För de som inte har ob-inkomst ligger antalet timmar betydligt högre och här återfinns många som har heltidsanställningar, vilket inte minst framgår av medianen. Här kan det finnas de som istället för ob-ersättning enligt kollektivavtalet förhandlat fram kompensationsledig tid (§8), eller butikschefer som överenskommit att byta ob-ersättning mot högre lön och/eller ytterligare en semestervecka (§7).

Den faktiska arbetade tiden är exakt den tid som de anställda arbetade under månaden. Den kontrakterade eller överenskomna är den tid som man normalt skulle ha arbetat enligt kontraktet. Dessa skiljer sig åt. Bland de som har låga arbetstidskontrakt på 1–19 timmar brukar den faktiska vara högre på grund av att de ofta får arbeta mertid. (se mer om detta i avsnitt 3)

Men eftersom det alltid i varje grupp finns de som under en månad är frånvarande/lediga (i form av sjukdom, vab, semester, delvis föräldraledig, studieledig, facklig tid eller av annan orsak) brukar den faktiska arbetstiden statistiskt ligga lägre än den kontrakterade. Eftersom lönestatistik i Sverige samlas in i september så kan schemaläggning i semestermånaden augusti påverka skillnaden mellan kontrakterad tid och faktisk tid.

Detta påverkar hur man metodologiskt ska gå till väga. Skillnaden mellan kontrakterad arbetstid och faktisk arbetstid skiljer sig. I genomsnitt är den faktiskt registrerade arbetstiden 4–5 timmar lägre. Men ser vi till olika grupper så arbetar de med färre kontrakterade timmar mer än kontraktet, medan de med högre arbetstidsmått har färre arbetade timmar registrerade. I bilaga 1 redovisas detta mer utförligt i nio olika grupper. För de med korta kontrakt leder jagande efter mertid till högre arbetad tid, medan frånvaro (semester, sjukdom, vab mm) leder till att de med längre kontrakt har kortare tid. Därför är det motiverat att använda kontrakterad tid för de som har längre arbetstidsmått, medan detta behöver kompletteras med faktisk tid för dem som har lägre. I avsnitt 3 kommer detta analyseras närmare.

2.2 Faktisk löne- och ob-inkomst i olika åldersgrupper

Hur ser då de faktiska löneinkomsterna ut? I tabellen nedan är den faktiskt utbetalade lönen per individ samt den utbetalade ob-ersättningen per individ redovisad. I jämförelse med de uppräknade heltidslönerna som vi såg tidigare är det stora skillnader. För 18–24-åringar är löneinkomsten 10 733 kr vilket är en stor skillnad mot en fiktiv uppräknad heltidslön på 22 506 kr. Läger man till ob-inkomsten på 2 908 kr ökar den faktiskt utbetalade löne- och ob-inkomsten till 13 642 kr.

I de äldre grupperna (över 35 år) ligger den faktiskt utbetalade lönen mellan 17 000 och 18 000 kr bland de som har ob. Med ob når de upp till inkomster på i genomsnitt 20 200–21 500 kr. Värt att notera är att den vitt spridda föreställningen om att unga får ut mest ob medan äldre och ordinarie inte får särskilt mycket visar sig vara felaktig. Tvärtom är den jämnt fördelad och något högre för de äldre.

Månadsinkomst Genomsnittlig faktiskt utbetald lön och ob enligt partsgemensam lönestatistik

Ålder	Genomsnittlig inkomst för de som har ob			Genomsnittlig inkomst för de som ej har ob		
	Löneinkomst	ob-inkomst	total inkomst	Löneinkomst	ob-inkomst	total inkomst
18–24	10 733 kr	2 882 kr	13 615 kr	10 710 kr	0 kr	10 710 kr
25–34	14 136 kr	3 079 kr	17 215 kr	17 105 kr	0 kr	17 105 kr
35–44	17 084 kr	3 099 kr	20 183 kr	20 095 kr	0 kr	20 095 kr
45–54	18 386 kr	3 158 kr	21 543 kr	21 023 kr	0 kr	21 023 kr
55–64	17 336 kr	3 102 kr	20 437 kr	19 454 kr	0 kr	19 454 kr
Medel	13 921 kr	3 018 kr	16 938 kr	17 417 kr	0 kr	17 417 kr

Ser vi på gruppen som inte har ob, vilken utgör 19 procent, kan vi notera att den i stället har högre löneinkomster generellt. Det beror främst på att denna grupp har något längre arbetstider och något högre löner i grunden. Här finns utöver butikssäljare en grupp av säljande butikschefar och avdelningschefer som drar upp genomsnittet.

Månadsinkomst Om kontrakterad tid hade varit faktisk arbetstid, ob enligt partsgemensam lönestatistik

Ålder	Genomsnittlig inkomst för de som har ob			Genomsnittlig inkomst för de som ej har ob		
	Löneinkomst	ob-inkomst	total inkomst	Löneinkomst	ob-inkomst	total inkomst
18–24	11 780 kr	2 882 kr	14 662 kr	15 287 kr	0 kr	15 287 kr
25–34	16 289 kr	3 079 kr	19 368 kr	21 777 kr	0 kr	21 777 kr
35–44	19 614 kr	3 099 kr	22 713 kr	24 495 kr	0 kr	24 495 kr
45–54	20 496 kr	3 158 kr	23 654 kr	25 258 kr	0 kr	25 258 kr
55–64	19 886 kr	3 102 kr	22 988 kr	23 623 kr	0 kr	23 623 kr
Medel	15 729 kr	3 018 kr	18 747 kr	21 873 kr	0 kr	21 873 kr

Då vi vet att det finns frånvaro som i bästa fall genererar andra inkomster (sjukersättning, semester mm) så behöver vi också studera hur löneinkomsterna hade sett ut om man hade arbetat enligt den kontrakterade tiden. I tabellen ovan ser vi generellt att löneinkomsterna stiger något i samtliga åldersgrupper. Men de är fortfarande långt ifrån den fiktiva uppräknade heltidsinkomsten.

2.3 Ett vanligt misstag vid beskrivning av löneläget i detaljhandeln

Det görs ibland missvisande beskrivningar av löneläget i detaljhandeln. Här ska vi visa det mest vanliga misstaget, vilket även görs av organisationer och statliga organ, nämligen att bortse helt från tjänstgöringsgrad och till och med räkna upp ob till heltidsmått – trots att man inte kan arbeta ob varje timme.²

Låt oss ta två exempel för att åskådliggöra detta. Vi föreställer oss en individ, Linda, som under september månad arbetat totalt 50 timmar, har en lön (strax över lägsta lön som för henne 2018 låg på 128,18 kr) på 130 kr per timme. Linda arbetar 25 timmar under ob-tid. En annan individ, Britt-Marie, har arbetat 166 timmar, och har en lön på 155 kr per timme. Britt-Marie har arbetat 30 timmar under ob-tid. I tabellen får vi deras ob-tid och ersättning mer exakt fördelad.

	Britt-Marie		Linda	
	ob-timmar	ob-ersättning	ob-timmar	ob-ersättning
100%	10	1 550 kr	10	1 300 kr
70%	12	1 302 kr	10	910 kr
50%	8	580 kr	5	325 kr
Total ob-inkomst	30	3 472 kr	25	2 535 kr
Grundlön	timmar	lön	timmar	lön
Löneinkomst	166	25 730 kr	50	6 500 kr
Total inkomst		29 202 kr		9 035 kr

Linda får ut 6 500 kr i löneinkomst, samt 2 535 kr i ob-inkomst – totalt 9 035 kr. Britt-Marie får ut 25 730 i löneinkomst, och 3 472 i ob-inkomst – totalt 29 202 kr. Det finns sannolikt ingen som i detta läge skulle säga annat än att Britt-Marie tjänar betydligt mer.

Men räknar vi om detta till lön per timme så får vi fram att Linda har 130 kr i timlön och 51 kr per arbetad timme i ob. Slås detta ihop blir det 181 kr per arbetad timme. Britt-Marie får 155 kr i timlön och 21 kr per arbetad timme i ob, vilket sammanslaget blir 176 kr per arbetad timme.

	Lön/mån	ob/mån	total	lön/tim	ob/tim	total	Uppräknad till heltid
Britt-Marie	25 730 kr	3 472 kr	29 202 kr	155 kr	21 kr	176 kr	29 216 kr
Linda	6 500 kr	2 535 kr	9 035 kr	130 kr	51 kr	181 kr	30 046 kr

Trots att Linda har lägre lön och får ut cirka tusen kronor mindre i ob så blir både hennes ob per timme och totala ersättning per timme högre än för Britt-Maries. Om man nu skulle använda denna ”brutto-lön” som grund för att räkna upp till heltider skulle Britt-Marie få 29 216 (176 x 166) och Linda få 30 046 (181 x 166).

² Ett exempel på detta misstag är när Svensk Handel i en film på Youtube hävdade att ungdomar 18-25 år tjänar 24 358 kr i månaden, mot äldre som tjänade 46-55 år som tjänar 26 270 kr. Retoriskt frågar man sig om det är rimligt att en erfaren kvinna i 50-årsåldern bara tjänar 2000 kr mer än en oerfaren ungdom. Svensk Handel, Handeln behöver ökad lönespridning, tillgänglig på https://www.youtube.com/watch?v=57syM_-ecQA, senast visad 20190923.

Det är tämligen uppenbart att det blir helt missvisande för hur löner och inkomster faktiskt ser ut. Linda, som egentligen har en inkomst på drygt 9 000 kr, framställs som om hon hade drygt 30 000 kr. Och trots att hon har lägre ob-ersättning än Britt-Marie så kommer hennes ob per timme att bli högre eftersom hon jobbar 50 timmar i månaden jämfört med Britt-Maries 166 timmar.

I tabellen nedan visas hur löneinkomsterna skulle kunna se ut om man använde denna missvisande metod – att räkna upp såväl timlön som ob-tillägg till heltider. De jämförs med faktiskt utbetald lön- och ob-inkomst för samma grupper. Skillnaderna blir betydande.

Skillnader mellan missvisande uppräknings- och faktiskt utbetalda löneinkomster Genomsnitt per åldersgrupp 2018

Ålder	Missvisande uppräknad lön och ob	Faktiskt utbetald lön och ob
18–24	27 875 kr	13 326 kr
25–34	28 934 kr	17 237 kr
35–44	29 566 kr	20 222 kr
45–54	29 956 kr	21 464 kr
55–64	29 840 kr	20 213 kr
Medel	28 979 kr	17 079 kr

Dessvärre är det som vi sett ovan inte ovanligt att sådan här missvisande statistik används. Även SCB bidrar – sannolikt oreflekterat – till att sprida denna missvisande bild. Om man tittar på deras hemsida finns en lönedatabas där man kan ta fram vad den genomsnittliga lönen är för olika yrken. Om man under hösten 2019 söker butikssäljare i dagligvaruhandeln får man fram att den genomsnittliga månadslönen är 29 100 kr. Detta är en konsekvens av att man även hos SCB räknar upp tillägg som ob-tillägg till heltider. För många yrken som i grunden är heltider eller tjänstemannayrken är detta inget fel, men för branscher där deltider är vanliga blir det vilseledande.³

Ibland kan det naturligtvis vara av okunskap, men ibland kan man misstänka att det sker medvetet. Den som exempelvis vill hävda att det är för liten lönespridning i detaljhandeln kan använda sig av denna missvisande metod för att hävda att det bara skiljer ca 2 000 kr per månad mellan 18–24-åringar och äldre arbetskraft. Men som vi konstaterat stämmer detta inte överens med verkligheten.

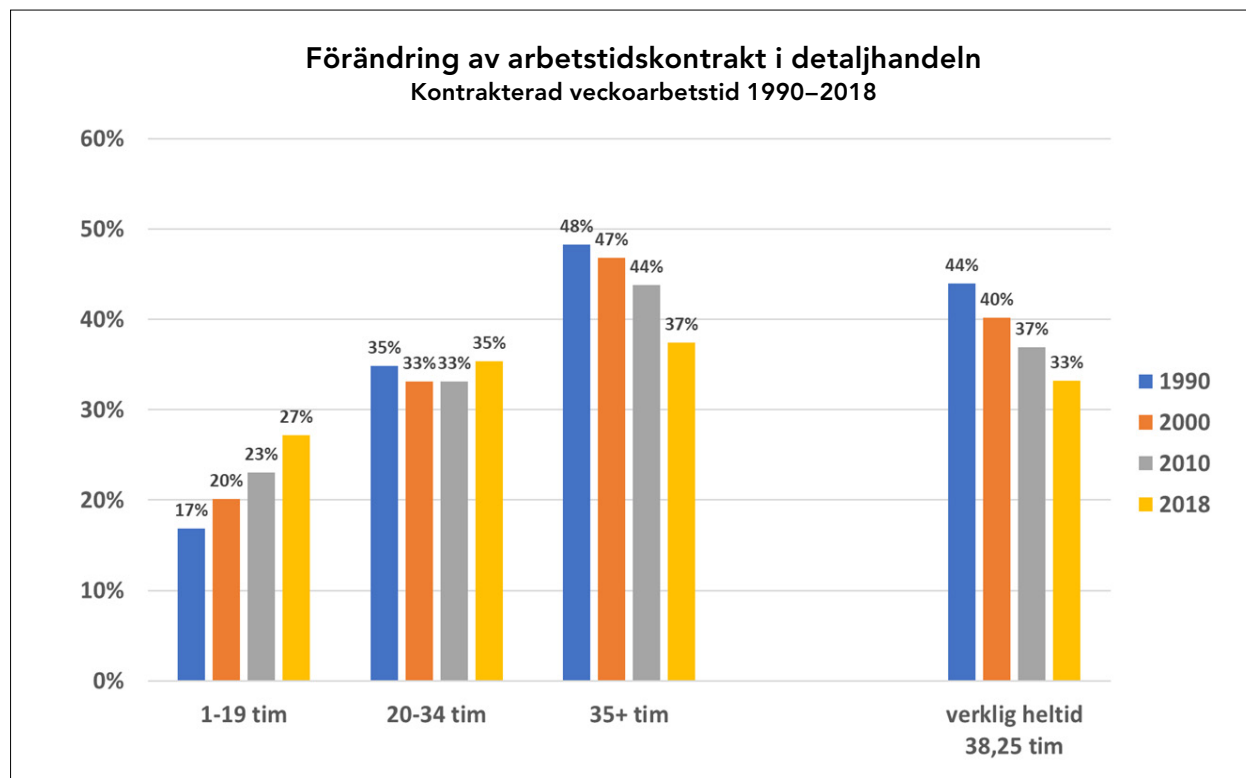
³ SCB, Lönedatabasen, tillgänglig på <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/lonesok>, läst 2019-09-23. SCB är inte tydliga med detta utan lämnar ut det som genomsnittliga månadslöner även till forskare som därför riskerar en del felaktiga slutsatser. I en annars väl skriven rapport får det konsekvensen att detaljhandeln inte räknas som en låglönebransch med uppräknade löner under 28 000 kr. (Kallifatides 2019).

3. Löner och inkomster för tre grupper av anställda

3.1 Anställningstidskontraktens förändring och struktur

För att få en lite mer fördjupad bild av arbetsmarknaden för detaljhandelsanställda ska vi dela upp dem i tre olika grupper. Kategoriseringen sker efter kontrakterad arbetstid eftersom individerna som finns i dessa grupper har helt olika förutsättningar och villkor. Den första gruppen är de som har heltider eller nära heltider. Dessa har kontrakterade arbetstider över 35 timmar, och vi särredovisar också de som har verklig heltid – 38,25 timmar. En andra grupp är en mellankategori som har arbetstidskontrat mellan 20 och 34 timmar per vecka och ligger över halvtidsmättet. En tredje grupp har korta deltider mellan 1–19 timmar på sina kontrakt.

Det går naturligtvis att göra en än finare kategorisering. I bilaga 1 till rapporten är de uppdelade på nio grupper. Men för denna framställning kommer vi diskutera dem i tre kategorier.

Källa: Handelsanställdas förbund, partsgemensam lönestatistik samt egna beräkningar

En första fråga är om andelen som finns inom dessa grupper har ändrats över tid. Genom att följa andelen i respektive grupp i det privata detaljhandelsavtalet kan vi se att det skett en markant förändring mellan 1990 och 2018.

Andelen individer som har över 35 timmar har minskat kraftigt från 48 procent till 37 procent. Bland de som har verkliga heltider har andelen minskat från 44 procent till 33 procent. Detta motsvaras av en ökning för de som har korta deltidskontrakt från 17 procent till 27 procent. Andelen i mellankategorin har däremot legat stilla kring drygt en tredjedel av alla anställda.

Kontrakterad tid	Genomsnittlig kontrakterad arbetstid per vecka i gruppen	Genomsnittlig kontrakterad arbetstid per månad i gruppen	Genomsnittlig arbetad tid per månad i gruppen	Antal individer	Andel individer
1–19 timmar	8,06	35	63	41 220	27%
20–34 timmar	27,28	118	105	53 560	35%
över 35 timmar	37,95	165	116	56 704	37%
varav verklig heltid	38,25	166	114	50 282	33%
Alla	26,05	113	98	151 484	100%

En närmare analys av de tre grupperna 2018 visar stora genomsnittliga skillnader på såväl kontrakterad tid som faktiskt registrerad arbetad tid. I genomsnitt ligger anställningskontrakten på 26 timmar per vecka. För gruppen med korta deltider ligger de på åtta timmar per vecka, medan gruppen med heltider/nära heltider ligger på 38 timmar per vecka. De stora skillnaderna mellan kontrakterad och faktiskt arbetad tid tyder på att gruppen med korta deltider får jaga timmar och får mertid, medan gruppen på heltider/nära heltider har olika former av frånvaro (se mer i bilaga 1). En sådan kan vara semester då lönestatistiken som samlas in i september reflekterar arbetet i augusti. Men det kan också vara annan frånvaro som sjukdom, delvis föräldraledighet eller annan ledighet.

3.2 Anställda på heltider och nära heltider – över 35 timmar per vecka

En första kategori är de som är anställda på heltid eller nära heltid. Till dessa räknar vi alla som har 35 timmar eller mer som kontrakterad tid. Gruppen motsvarar knappt två femtedelar (37 %) av de anställda.

Här finns en grupp på arbetstid mellan 35–38 timmar och de är ju egentligen inte heltidsanställda, men antas ha liknande förhållanden som de med heltider. Denna grupp är inte särskilt stor, cirka fyra procent av alla anställda. Deras genomsnittliga kontrakterade arbetstid är 36 timmar per vecka (156 per månad).

Vi väljer dock här att inrikta oss på de som har verklig heltid, det vill säga 38,25 timmar kontrakterad tid vilken utgör en tredjedel (33 %) av alla anställda. För de som är ovana vid arbetstidsfrågan påminner vi om att för timanställda i detaljhandeln är heltidsmålet 38,25 timmar per vecka och motsvarar 40 timmar per helgfri vecka. Det är alltså beroende på om man räknar med helgdagar och aftnar som är arbetsfria eller inte.⁴

⁴ I denna beräkning har vi satt alla heltidsanställda på 38,25 timmar per vecka (inkl helgdagar) även de som haft som månadslön och därför får 40 timmar per helgfri vecka. Det blir då lika eftersom vi räknar med divisor 166 även på de sistnämnda.

Om vi utgår från en löneinkomst utifrån det kontrakterade heltidsmättet. Hur ser då de genomsnittliga månadsinkomsterna ut för gruppen? Vi väljer här att titta på både kön och huruvida det finns någon ob-ersättning registrerad.

Genomsnittliga månadsinkomster för gruppen med verklig heltid kontrakterad 38,25 timmar

Utbetald lön om kontrakterad tid varit faktisk tid, samt ob enligt partsgemensam lönestatistik

	Genomsnittlig inkomst för de som har ob			Genomsnittlig inkomst för de som ej har ob		
	Löneinkomst	ob-inkomst	Total inkomst	Löneinkomst	ob-inkomst	Total inkomst
Män	25 982 kr	2 880 kr	28 862 kr	28 172 kr	0 kr	28 172 kr
Kvinnor	25 146 kr	2 511 kr	27 657 kr	27 468 kr	0 kr	27 468 kr
Alla	25 259 kr	2 657 kr	28 187 kr	27 890 kr	0 kr	27 890 kr

Löneinkomsterna i denna grupp skiljer sig mellan de som har ob och de som inte har ob. De som inte har ob ligger ca 2 500 kr högre, runt 27 900 kr, mot ca 25 300 kr för de som har ob. När man däremot räknar in ob-inkomsten som är ca 2 700 kr så blir den totala inkomsten något högre för de som också har ob-ersättning.

Om vi ser till sammansättningen är det en majoritet av kvinnor i denna grupp men i jämförelse med hela avtalsområdet är män i denna högsta inkomstgrupp överrepresenterade – 55 procent är kvinnor och 45 procent är män (jämfört med andelen kvinnor och män i detaljhandeln, som är 60 respektive 40 procent). Genomsnittsåldern för män är 36 år och för kvinnor 34 år vilket är högre än de två andra grupper vi analyserar nedan. Män tjänar i denna grupp ungefär fyra till fem procent mer än kvinnorna.

3.3 Anställda på arbetstidskontrakt mellan 20–34 timmar per vecka

En andra kategori är anställda som har en kontrakterad arbetstid på 20–34 timmar per vecka. De motsvarar drygt en tredjedel (35%) av de anställda. För denna grupp är den genomsnittliga arbetstiden lite drygt 27 timmar per vecka eller 118 timmar per månad. Här är skillnaden mellan kontrakterad och faktisk tid mindre än i andra grupper. I denna grupp finns anställda som ”jagar” mertidstimmar, vilket drar upp den faktiskt arbetade tiden. Dessa finns främst ibland de som har färre timmar (ner mot 20 timmar). Samtidigt finns här personer som varit sjuka, haft semester eller varit lediga av andra orsaker. Det drar ner den faktiskt arbetade tiden. I denna kategori verkar dessa motverkande krafter ta ut varandra. Hur ser det då ut om vi även här antar att kontrakterad tid arbetas och att man får löneinkomster givet arbetstiden?

Genomsnittliga månadsinkomster för gruppen med kontrakterad tid 20-34 timmar per vecka

Utbetald lön om kontrakterad tid varit faktisk tid, samt ob enligt partsgemensam lönestatistik

	Genomsnittlig inkomst för de som har ob			Genomsnittlig inkomst för de som ej har ob		
	Löneinkomst	ob-inkomst	Total inkomst	Löne-inkomst	ob-inkomst	Total inkomst
Män	16 803 kr	3 609 kr	20 412 kr	17 410 kr	0 kr	17 410 kr
Kvinnor	17 161 kr	3 302 kr	20 463 kr	18 076 kr	0 kr	18 076 kr
Alla	17 072 kr	3 375 kr	20 447 kr	17 892 kr	0 kr	17 892 kr

De genomsnittliga löneinkomsterna ligger runt 17 100 kr för de som har ob och 17 900 för de som inte har det. För de som arbetar på obekvämtid innebär den extra inkomsten att man kommer upp i dryga 20 400 kr per månad. Ob-inkomsterna är därför betydande för denna grupp av deltidsanställda. Och det är få som inte har någon ob-ersättning – endast 11 procent.

I denna kategori anställda utgör kvinnor hela 76 procent medan män är 24 procent. Genomsnittsåldern för kvinnor är 35 år och för män 31 år. Det kan förklara att kvinnor i denna kategori har något högre löneinkomster än män.

Generellt är dock inkomsterna låga och för många kan de vara svåra att leva på. De ligger lite över den fattigdomsgräns som vi före skatt räknar till 15 600 kr. För majoriteten lyfter ob-inkomsterna upp situationen. Men inte heller inkomster kring 20 400 som efter skatt ger ca 16 000 kr disponibelt är särskilt säkra. Ett separat problem är att inkomsterna kan variera från månad till månad.

3.4 Anställda på korta deltid mellan 1–19 timmar per vecka

En tredje kategori anställda är de som har en kort deltid och kontrakterad arbetstid på 1–19 timmar per vecka. De uppgår till mer än en fjärdedel av alla anställda (27 %) på avtalsområdet. I denna grupp är det givetvis stora skillnader mellan att arbeta en eller 19 timmar. Den genomsnittliga kontrakterade arbetstiden för hela gruppen är åtta timmar per vecka, vilket motsvarar 35 timmar per månad. Den faktiska arbetstiden är dock nästan dubbelt så lång, 15 timmar per vecka eller 63 timmar per månad.

Anställda i denna kategori tillhör de som har korta kontrakt men som ständigt söker efter fler timmar att arbeta på. Samtidigt kan man anta att många i denna grupp har färre timmar av frånvaro. Det gör sannolikt att kontrakterad tid är illa lämpad för att förstå löneinkomster i gruppen. Vi tittar därför här på båda variablerna.

Genomsnittliga månadsinkomster för gruppen med kontrakterad tid 1–19 timmar per vecka

Utbetald lön om kontrakterad tid varit faktisk tid, samt ob enligt partsgemensam lönestatistik

	Genomsnittlig inkomst för de som har ob			Genomsnittlig inkomst för de som ej har ob		
	Löneinkomst	ob-inkomst	Total inkomst	Löne-inkomst	ob-inkomst	Total inkomst
Män	4 760 kr	2 976 kr	7 736 kr	4 836 kr	0 kr	4 836 kr
Kvinnor	4 785 kr	2 780 kr	7 565 kr	4 896 kr	0 kr	4 896 kr
Alla	4 778 kr	2 837 kr	7 615 kr	4 874 kr	0 kr	4 874 kr

När man använder den kontrakterade tiden för denna grupp blir löneinkomsterna extremt låga. Det beror på att denna kategori anställda har fått mycket låga arbetstidsmått på sitt kontrakt. Utöver det får man ”jaga” extra timmar.

Genomsnittliga faktiska månadsinkomster för gruppen med kontrakterad tid 1–19 timmar per vecka

Utbetald lön enligt faktisk arbetad tid, samt ob enligt partsgemensam lönestatistik

	Genomsnittlig inkomst för de som har ob			Genomsnittlig inkomst för de som ej har ob		
	Löneinkomst	ob-inkomst	Total inkomst	Löne-inkomst	ob-inkomst	Total inkomst
Män	8 567 kr	2 976 kr	11 544 kr	8 704 kr	0 kr	8 704 kr
Kvinnor	8 613 kr	2 780 kr	11 393 kr	8 813 kr	0 kr	8 813 kr
Alla	8 600 kr	2 837 kr	11 437 kr	8 773 kr	0 kr	8 773 kr

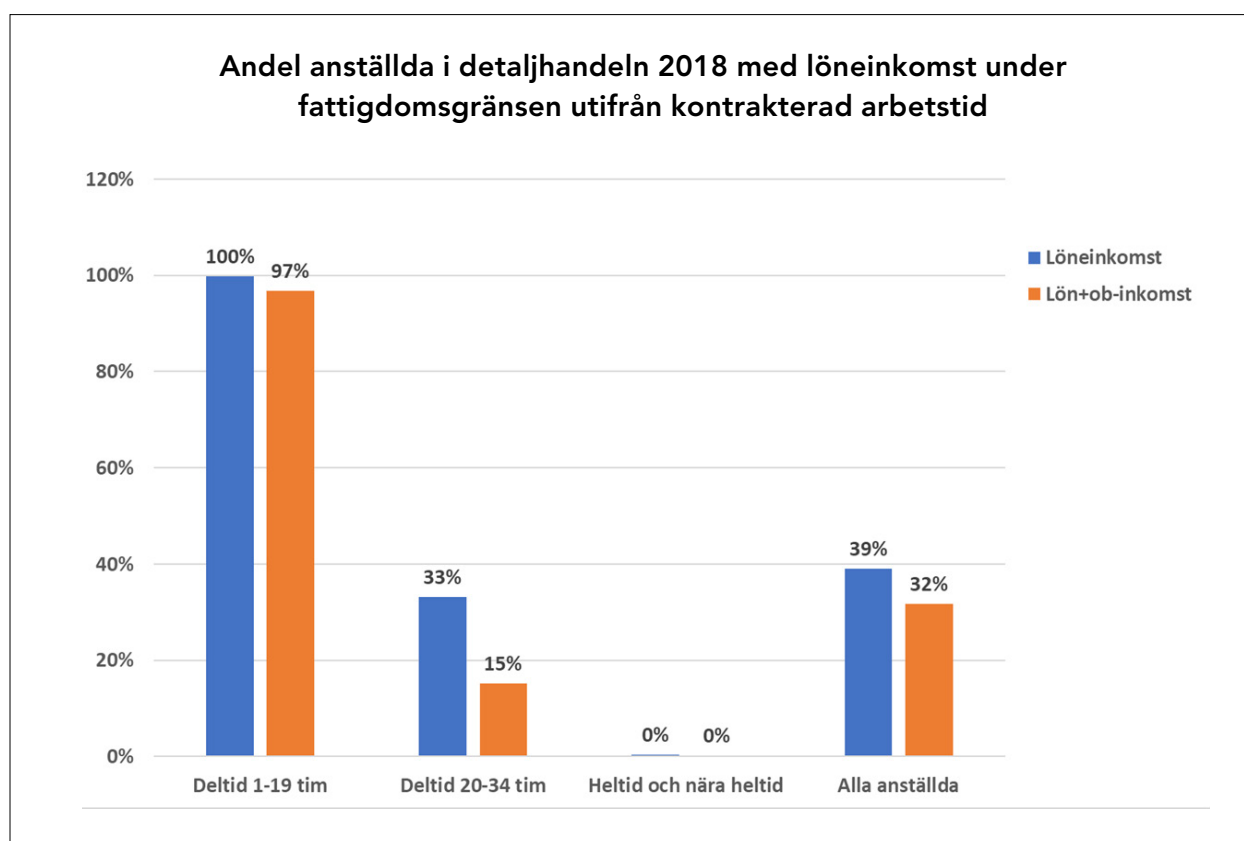
Om vi istället använder den registrerade faktiska arbetstiden för denna grupp får vi ett annat utfall. I verkligheten ligger löneinkomsten knappt 4 000 kr högre än vad som är fallet om vi använder kontrakterad tid. För denna grupp av anställda speglar det hur mertid används som en flexibilitetsstrategi. Många med korta kontrakt måste ”jaga” fler timmar för att öka inkomsterna. Dessa är dock fortfarande så låga att de knappast går att leva på.

En del anställda i denna grupp är sannolikt så kallad extra personal som arbetar vid sidan om exempelvis studier. Någon uppgift om hur många dessa är finns inte i denna statistik. Men sannolikt är de i majoritet eftersom det annars skulle vara omöjligt att leva på så låga inkomster. Vi vet dock att det även finns en stor grupp som försöker livnära sig på dessa jobb och får jaga extra timmar.

Medelåldern i gruppen är 27 år vilket är lägre än för de andra två grupperna. Andelen kvinnor är 70 procent. De allra flesta, 90 procent, har någon ob-ersättning. Fördelningen av löner och ob-ersättning är relativt jämn mellan könen, med en viss övervikt för män.

3.5 Låga löneinkomster och fattigdom

För en jämförelse har vi utgått från den beräknade relativa fattigdomsgränsen för en ensamstående pensionär 2018, motsvarande 12 685 kr i disponibel inkomst. Det handlar alltså om alla inkomster man har och inte endast löneinkomster. Men det kan finnas ett värde i att se hur många som har en löneinkomst som är högre än denna fattigdomsgräns. För att göra detta utgår vi från genomsnittlig kommunal- och landstingsskatt i Sverige som 2018 låg på drygt 32 kronor. I så fall behöver man tjäna mer än 15 600 kr före skatt för att ligga över fattigdomsgränsen om vi endast beaktar löneinkomsten, givet att man arbetar den kontrakterade arbetstiden.

Resultatet blev som förväntat att bland de som ligger på heltider och nära heltider är det nästan inga som hamnar på så låga löneinkomster. Bland de som har korta deltid så hamnar dock nästan alla under fattigdomsgränsen. För gruppen på deltid 20–34 timmar är det 33 procent om man bara räknar löneinkomster, men ob-ersättningen leder till att mer än hälften av dessa tar sig över gränsen för fattigdom.

Med dessa resultat är det viktigt att understryka att detta endast rör inkomsterna från arbete i form av lön vid kontrakterad tid och faktisk ob-ersättning. En del har kompletterande inkomster, såsom annat arbete, studiemedel, försörjningsstöd, bostadstillägg mm. Men om frågan är om det går att leva på sitt arbete i handeln så anses ändå dessa resultat intressanta. En djupare undersökning av samtliga inkomster för de som jobbar i handeln skulle ge mer kunskap om arbetande fattiga i handeln.

4. Avslutande diskussion

4.1 Korta arbetstider ger låga inkomster bland en majoritet av anställda

I den här rapporten har vi studerat skillnaderna mellan lön och löneinkomster inom detaljhandeln. Genom att också ta in arbetstiden som anställda har på kontraktet får vi fram hur de faktiska lönerna skulle vara givet detta. I genomsnitt är lönen i detaljhandeln 149,54 kr per timme och den kontrakterade arbetstiden är i genomsnitt 26 timmar i veckan. Om man använder den vanliga metoden att räkna upp detta till heltider får vi drygt 24 800 kr i månaden. Men om vi tar hänsyn till arbetstiden så blir den genomsnittliga månadsinkomsten från lön ca 16 900 kr. Det är en stor skillnad, nästan 8 000 kr mindre.

Vi har också tittat på missvisande metoder som används då ob-ersättning först räknas om till timlön och sedan till månadslön – trots att man inte kan jobba ob på heltid. Givet en sådan metod skulle en 18-åring i genomsnitt hamna på 30 200 kr i månadslön. Men i verkligheten är löneinkomsten 4 025 kr i månaden och ob-ersättningen 1 785 kr vilket ger en total månadsinkomst på 5 800 kr.

I rapporten skiljer vi mellan de som har någon ob-ersättning och de som inte har det.

Den sistnämnda gruppen utgör 19 procent av alla anställda och det kan finnas olika skäl till att man inte har något ob-ersättning. Ett skäl är självklart att vissa butiker har begränsade öppettider under ob-tid och att man därför inte jobbar ob-tid. Men det finns också anställda som byter ob mot kompensationsledigt eller butikschefer som förhandlat bort ob mot högre lön och en extra semestervecka. Bland de som har ob-ersättning är den genomsnittliga månadsinkomsten från lön 15 700 kr och från ob-ersättning 3 000 kr. Det gör att de hamnar på totala månadsinkomster på 18 700 kr.

För att närmare undersöka strukturen bland anställda delades de in i tre kategorier. En första kategori utgörs av heltidsanställda och de nära heltid. De på verklig heltid utgör 33 procent av alla anställda och bland dessa är löneinkomsterna i genomsnitt 25 300 kr och med ob-ersättning når de upp till 28 200 kr. För gruppen som har arbetstider mellan 20–34 timmar är de genomsnittliga löneinkomsterna 17 100 och med ob-ersättning kommer inkomsten upp till 20 400 kr. För gruppen med korta deltidar 1–19 timmar där man i större grad jagar timmar använder vi faktisk tid och då blir den genomsnittliga löneinkomsten 8 600 kr och med ob-ersättning 11 400 kr.

Det innebär att flertalet anställda ligger på löneinkomster en bit under 20 000 kronor. För många är det så låga inkomster att det kan bli svårt att försörja sig. En avgörande orsak till detta är förutom lönen i sig att arbetstiderna är för korta, och att det i sig medför låga inkomster.

4.2 Bransch- och samhällspolitiska överväganden

I en nyligen publicerad forskningsrapport varnas för att handelns arbetsplatser riskerar att bli allt mer oattraktiva. Utökade öppettider, mer otrygga deltid- och visstidsanställningar, risk för hyvling av arbetstider, slimmad bemanning, ökad internkonkurrens, ensamarbete och sämre karriärmöjligheter riskerar skapa stora problem för branschens attraktivitet när det gäller långsiktig personalförsörjning. (Arman et al 2019).

I den här rapporten ser vi en återspeglning av denna utveckling genom att andelen på verklig heltid minskat från 44 procent till 33 procent inom avtalsområdet. Samtidigt har andelen på korta deltidar och oftast otrygga visstidsanställningar ökat från 17 till 27 procent. Vi vet av flera tidigare rapporter från Handels att denna utveckling skapar osunda arbetsplatser och påverkar alla anställda negativt. Även de

med fasta anställningar på heltid drabbas av den slimmade arbetsorganisationen genom sämre psykosocial arbetsmiljö som leder till ökad belastning och fler sjukskrivningar (se exempelvis Berggren & Carlén 2016).

För att branschen ska kunna konkurrera om arbetskraft i framtiden behöver denna utveckling vändas. Heltiderna behöver bli fler och de korta deltiderna färre, de otrygga anställningarna och möjligheten att få sin arbetstid hyvlad behöver avskaffas. Det är nödvändigt om fler ska kunna leva på sin lön och kunna utvecklas i sitt arbete. Inte minst för att handelns arbetsplatser ska kunna bli mer attraktiva.

Bilaga 1

Anställda i lönestatistiken för det privata detaljhandelsavtalet 18–64 år 2018 kategoriserade efter överenskommen (kontrakterad) arbetstid

	Kontrakterad arbetstid	Antal individer	Andel individer	Genomsnittlig kontrakterad veckoarbets-tid i gruppen	Genomsnittlig arbetad veckoarbets-tid i gruppen	Kommentar
Kort deltid	1–4 tim	11 787	8%	3	12	Mertid högre än ledigheter
Kort deltid	5–9 tim	14 343	9%	6	13	Mertid högre än ledigheter
Kort deltid	10–14 tim	7 251	5%	11	16	Mertid högre än ledigheter
Kort deltid	15–19 tim	7 839	5%	17	19	Mertid högre än ledigheter
Deltidsmått över halvtid	20–24 tim	13 858	9%	21	21	Mertid och ledigheter likartade
Deltidsmått	25–29 tim	16 245	11%	27	24	Ledigheter sänker faktisk arbetad tid
Högre deltidsmått	30–34 tim	23 458	15%	31	26	Ledigheter sänker faktisk arbetad tid
Nära heltid	35–38 tim	6 422	4%	36	29	Ledigheter sänker faktisk arbetad tid
Verklig heltid	38,25 tim	50 282	33%	38,25	26	Ledigheter sänker faktisk arbetad tid
Totalt		151 483	100%	26	23	

Referenser

Arbetsmarknadsnytt (2016), "Handelns ingångslöner stänger ute nyanlända, 2016-10-11, tillgänglig på <http://arbetsmarknadsnytt.se/handelns-ingangsloner-stanger-ute-nyanlanda/>, läst 20190923.

Arman, R, Gillberg, N, & Norbäck, M. (2019). Alone at work: Isolation, competition and co-dependency in flexibilised retail. *Economic and Industrial Democracy*.

Berggren C & Carlén S (2016), En dålig affär, Handels rapporter

Handelsanställdas förbund (2019), Partsgemensam lönestatistik för detaljhandelsavtalet

Kallifatides, M (2019), Hur når vi jämställda löner i arbetarklassen, Rapport 5 i 6Fs utredning om framtidens lönebildningsmodell.

SCB (2019), Lönedatabasen, finns tillgänglig på hemsidan.

Svensk Handel (2016), Handeln behöver ökad lönespridning, tillgänglig på: https://www.youtube.com/watch?v=57syM_-ecQA, senast visad 20190923.

**Du når
Handels Direkt på
0771-666 444**

Hos Handels Direkt får du personlig rådgivning i frågor som rör ditt medlemskap, jobbet och arbetslivet. Det kan vara allt från anställningsvillkor, löner, arbetsmiljö, rättigheter och medlemsförmåner till frågor om din medlemsavgift.

Du når Handels Direkt alla vardagar på telefon 0771-666 444, oavsett var du bor.

Handelsanställdas förbundet

Handels Direkt 0771-666 444